

Bektaşî Geleneği İçinde Yetişen Hacıbektaşlı Bir şair: Haydar Kaim ve şiirleri

A Poet From Hacibekdash Who Grew in Bektashi Tradition:
Haydar Kaim and His Poems

Един поет от Хаджибекташ, възпитан в бекташийската
традиция: Хайдар Каим и стиховете му

Salâhaddin BEKKİ*

ÖZET

Kaynağını Hacı Bektaş-ı Velî'den alan Bektaşîlik ve buna bağlı olarak ortaya çıkan edebiyat, benzeri zümre edebiyatları içerisinde her zaman bir adım önde olmuştur. Bektaşî zümresine mensup şairler, vücuda getirdikleri eserlerle hem benzeri zümre edebiyatlarını etkilemişler hem de ilk temsilcileri XVI. yüzyılda ortaya çıkacak olan Âşık edebiyatının oluşmasına zemin hazırlamışlardır.

Zaman içerisinde bir takım değişim ve dönüşümler yaşamış olsa da Bektaşî geleneği içerisinde yetmişmiş birçok şair vardır. Bu çalışmanın konusunu da Bektaşî geleneğinin günümüzdeki temsilcilerinden Hacıbektaşlı şair Haydar Kaim ve şiirleri oluşturmaktadır. Büyük bir çoğunluğu nefes ve düvaz imamlardan oluşan Haydar Kaim'in şiirleri incelendiğinde Bektaşî şiir geleneğinin ne kadar köklü ve muhteva açısından nasıl bir devamlılık arz ettiği görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, Hacı Bektaş-ı Velî, Haydar Kaim, Ali Haydar, Nefes, Düvazimam.

ABSTRACT

The literature depends on Bektashism which takes birth from Hacı Bektaş always becomes one step ahead from other similar literatures. The poets who are companions of Bektashism influenced to other literatures by their poems, they also initiated to be formed Âşık literature which has appeared in XVth century.

*Yrd. Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi: sbekki@gmail.com

There are a lot of poets in Bektashi tradition which has experience some changings and transformations in course of time. Haydar Kaim who is from Hacibektaş and one of contemporary representative of Bektashi tradition and his poems forms the subjects of our article. When the poems of Haydar Kaim which are mostly contain topics of nefeses and düvaz imams examine, it will be understand that how Bektashi poem tradition is continues as rooted and strongly according its content.

Key Words: Hz. Ali, Hacı Bektaş-ı Velî, Haydar Kaim, Ali Haydar, nefes, düvazimam.

РЕЗЮМЕ

Бекташизмът, чийто източник е Хаджи Бекташ и литературата, която се появява на бял свят, свързана с него, винаги е бил с крачка напред сред литературите на подобните групи. С произведенията, които са създали, поетите, принадлежащи към бекташийската общност, са повлияли както върху литературите на подобните общности, така също са подготвили почвата за формирането на ашгъкската литература, чиито първи представители се появяват в XVI век.

В рамките на бекташийската традиция, дори и да е преживяла някои промени и трансформации с времето, са възпитани много поети. Тема на тази работа съставлява един от представителите на бекташийската традиция в наши дни - поетът от Хаджибекташ Хайдар Каим и неговите стихове. Като се изследват стиховете на Хайдар Каим, които в голямата си част се състоят от нефеси и дювазимами /песни, посветени на 12-те имами/, ще се види колко е вкоренена бекташийската поетична традиция и каква приемственост носи от гледна точка на вътрешното си съдържание.

Ключови Думи: Хазрети Али, Хаджи Бекташ, Хайдар Каим, Али Хайдар, нефес, дювазимам.

I. GİRİŞ

Türk Halk edebiyatının tarihî gelişimi içerisinde ve günümüz halk edebiyatı araştırmalarında Bektaşî zümresine mensup şairlerin ortaya koymuş olduğu eserler her zaman gerekli ilgiyi görmüştür. Bunda, Bektaşî edebiyatının benzeri zümre edebiyatlarına göre hem nicelik hem de nitelik bakımından üstün eserler ortaya koyması etkili olmuştur. Bektaşî edebiyatının üstünlüğünün sebeplerinin irdelenmesi bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte Bektaşî çevrelerinde şiire verilen önem, üzerinde durulması gereken bir husustur.

Bektaşî şairler, şiiri âdeta inançlarının bir parçası olarak görürler. Her türlü inanç, “nefes”, “dövaz imam” gibi sadece Bektaşî ve Alevî zümrelerine mensup şairlerce kullanılan nazım türleriyle ifade edile gelmiştir.

Bektaşîlik, ortaya çıktığı Anadolu sahasında güçlü ve köklü bir edebiyat vücuda getirmeyi başarmıştır. Bektaşî zümreye mensup şairler vücuda getirdikleri eserlerle hem benzeri zümre edebiyatlarını etkilemişler hem de ilk temsilcileri XVI.

yüzyılda ortaya çıkacak olan Âşık edebiyatının oluşmasına zemin hazırlamışlardır. Fuad Köprülü, Bektaşî şiirini “*Babaîlik, Ahîlik, Abdallık, Hurûflık, Kızılbaşlık, Hayderîlik akîdelerinden mürekkep anlaşılması güç bir i'tikad halitasını şerh ve terennüm eden*” eserler olarak görür (1976: 352). Yunus Emre etkisine de değinen Köprülü, Bektaşî şiirinin Yunus Emre'den “daha serbest, daha zarif, daha nükteli ve ince” olduğuna vurgu yapar (1976: 352).

Bektaşî şiirinde, ağırlıklı olarak Allah-Muhammed-Ali üçlüsü, Ehl-i Beyt, Hacı Bektaş-ı Velî'nin Hz. Muhammed ve Hz. Ali'den ayrı olmadığı, tarikatın adap ve erkân usulleri, On iki imam, Kızıl Deli Sultan ve Balım Sultan gibi Bektaşî büyüklerinin menkıbeleri ile Yezid'in lanetlenmesine kadar birçok konu sade ve samimi bir şekilde işlenir (Köprülü 1976: 252).

İşte bu köklü, yaygın ve zengin edebiyat içinde yetişen yüzlerce şairin bir kısmı edebiyat tarihimizdeki seçkin yerlerini alırken bir kısmı unutulmaya terk edilmiştir. Bu çalışmanın konusu olan Haydar Kaim de yaşayan ama tanınmayan günümüz Bektaşî şairlerinden biridir.

II. HAYDAR KAİM'İN HAYATI¹

Haydar Kaim resmî olarak 1940 doğumlu görünmektedir. Kendisi ise 1938 doğumlu olduğunu söylemekte. Hacıbektaş ilçesi –günümüzde Hacıbektaş ilçesinin bir mahallesi olan- Çayırbağı Çiftliği köyünde doğmuştur. Ataları, Yozgat'ın Bozok yaylasından gelerek bu köye yerleşmiştir. Şair, dört eşli bir babanın tek erkek çocuğudur. Haydar Kaim, ilkokulu Hacıbektaş'ta okumuştur. 1958'de Şirin Hanım'la evlenmiş, bu evlilikten sırasıyla Tayyibe, Ali, Nevruz, Melek, Hüseyin ve Özgür Ulaş adını verdikleri altı çocuğu dünyaya gelmiştir. Askerliğini 1964 yılında Erzurum Aşkale'de ordu donatım onbaşısı olarak tamamlamıştır.

Askerlik dönüşü 1965'te Lütfü Dede'den “ikrar²” alıp yola girer. 1971'de işçi olarak Hollanda'ya gider ve beş yıl süre ile orada çalışır. Memlekete dönüşte çiftçilikle iştigal eder. 1981'de bir kamyon satın alarak BAĞKUR'a kaydolur.

Halen çiftçilikle uğraşan Haydar Kaim, BAĞKUR'dan emekli olmuştur. Şu an eşiyle birlikte Hacıbektaş Savat Mahallesinde yaşamaktadır.

1 Haydar Kaim'in yaşam öyküsü ile ilgili bilgilerimiz, 07 Şubat 2008'de kendi evinde yaptığımız görüşmeye dayanmaktadır. Bu derleme çalışmasında yardımcı olan öğrencim Barış Çalışkan'a teşekkür ederim.

2 İkrar: Türkçede kabul etme, dil ile açıktan söyleme anlamına gelen kelimedir. Bektaşîlikte, bu yola girecek kişinin, dedenin öğüt ve telkinlerini kabul edip girdiği bu yolun bütün kurallarını benimseyip uyacağına dair verdiği sözdür (Eröz 1990: 139).

İlk şiir denemelerine askere gitmeden önce başlayan Haydar Kaim, Âşık Veysel ve Mahzuni Şerif'ten etkilendiğini söylemektedir. Şiirlerine bakıldığında Veysel etkisi görülmemektedir. Ancak siyasi içerikli şiirlerinde, Mahzuni etkisinden söz edilebilir.

Haydar Kaim'in şiiri, Âyin-i cemlerde şekillenmiştir; hatta şairin tüm ilhamını oradan aldığı da söylenebilir. Cemlerde başta Pir Sultan, Hatayî ve Dertli olmak üzere bütün önemli Bektaşî şairlerinin nefeslerini dinleyen Haydar Kaim, akranlarından Kahraman Karabacak ve İsmail Karabacak ile karşılıklı şiir yazma denemelerinde bulunur. Haydar Kaim'in irticali yoktur. Saz çalmasını bilmez. Şiirlerini yazarak üretir. Bize verdiği bilgiye göre irticalî tek şiirini Ozan Mahzuni'nin mezarı başında söylemiştir.

Haydar Kaim, şiirlerinde "Ali Haydar" mahlasını kullanmaktadır. Ali, mürşidi Lütfü Dede'nin "ikrar"da kendisine verdiği ahiret ismidir. Haydar Kaim, ahiret ismi Ali ile dünyevi ismi olan Haydar'ı birleştirerek kendisine "Ali Haydar"ı mahlas olarak almıştır³.

Haydar Kaim'in bazı sosyal ve siyasi içerik taşıyan şiirleri Hacıbektaş'ta çıkan "Suluca Karahöyük Gazetesi"nde yayımlanmıştır. Bektaşî şiir geleneğine ekleyebileceğimiz şiirleri ise ilk defa bu çalışmayla yayımlanmış olacaktır.

Haydar Kaim, bugünün Bektaşî ve Alevî gençliğini ne Alevî ne Sünnî olan "Arasat"ta kalmış bir "samanî" topluluk olarak görmektedir. Özellikle gençlerin hiçbir dinî merasimi bilmediğini buna mukabil öğrenme arzusu da taşımadıklarını üzümlere ifade eden Haydar Kaim, kendisine fırsat ve olanak tanınırsa Hacıbektaş'ta yaşayan gençlere, Lütfü Dede'den tevarüs ettiği şekliyle bir cem ayininin nasıl yapıldığını öğretmek ve bu uygulamayı yaşatmak istemektedir.

III. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Haydar Kaim'in şiirlerinin büyük bir çoğunluğu Bektaşîlikle ilgilidir. Kendisinin bugüne kadar yazdığı ve şiir defterinde bulunan şiirlerinin sayısı otuzdur. Eşine olan sevgisini dile getirdiği "Hasretlik" başlıklı şiir, Mahzuni Şerif'e ithafen yazdığı iki şiir ile "Bilir misin?", "Anmaya Geldik", "Sen Hiç Büyüme Küçük", "Mustafa Kemal'i Düşünüyorum" ve "Hacı Bektaş Sevgisi Anadolu'da" başlıklı şiirlerinin dışında kalanların hepsi "nefes" ve "dövaz imam"lardan oluşur.

³ Bu tespitimizle Âşık edebiyatında mahlas alma geleneği ile ilgili bilgilerimize bir yenisini eklemiş oluyoruz. (Mahlas alma konusunda bk. Kaya, Ankara, 2007, s. 454-459.)

Bektaşî geleneğinin bir mensubu olan Haydar Kaim, şiirlerinde büyük oranda hece ölçüsünü kullanmıştır. Elimizde bulunan “Bilir misin?”, “Sen Hiç Büyüme Küçük”, “Mustafa Kemal’i Düşünüyorum” ve “Hacı Bektaş Sevgisi Anadolu’da” başlıklı şiirlerinde ölçü gözetmeyen şair, geriye kalan tüm şiirlerinde hece ölçüsünü kullanmıştır. Şairimiz, vezin tercihinde iki farklı durumla karşımıza çıkıyor. Geleneğin taşıyıcısı konumundaki şiirlerinde hece ölçüsünü kullanan şair, günlük siyasi ve sosyal olayları dile getirirken serbest nazmı tercih etmektedir.

Haydar Kaim, hece ile vücuda getirdiği ve çalışmamızda yer alan yirmi şiirinde 11’li, geriye kalan dört şiirinde ise 8’li hece kalıbını kullanmıştır. Şairi, hece ölçüsünü kullanmada genel olarak başarılı sayabiliriz. Çok olmamakla birlikte bazı dizelerde hece fazlalıkları ve noksanlıkları bulunmaktadır: “Aslım Balım Sultan dedem Bâli’ye çıkar (13 hece)”; “Bir kişi dut ağacı dikerken gördüm (12 hece)”; “Fakir de bir sinek eşiğine kondum (12 hece)” “Lütfü İhsanı’m canım sultanım (10 hece)” gibi. Şair, heceyi denk getirmek için birçok yerde hece düşürme yoluna gitmiştir: Ali Ekber > Al’Ekber, Ali Haydar > Al’Haydar, Âyin-i cem > Ayn-ı cem, Arş-ı ağla > arşağla, oniki imam > oniki’mam, kuru ağaç > kur’ağaç, devr-i âlem > devrâlem gibi.

Şairin, hece ile yazdığı şiirlerinin ikisi dışındakiler “koşma” nazım şekliyle vücuda getirilmiştir. Çalışmamızdaki birinci şiirde koşma dörtlüklerinin arasına bir bağlantı dizesi eklenmiştir. Bu yapıdaki şiirler “bentleri dörtlük bağlantıları bent aralarında bir dize olan türküler” başlığı altında değerlendirilebilir. 19. şiir de “bentleri üçlük bağlantıları iki dizeden oluşan türküler”in yapısındadır.

Kafiye konusunda da şairimiz gelenekten yanadır. Halk şiirindeki genel temayüle uygun olarak çoğunlukla tek ses benzerliğine dayanan yarım kafiye kullanır. Çıkak yerleri birbirine yakın olan “r”-“l”; “ğ”-“y” gibi seslerle de kafiye oluşturma yoluna gitmektedir. Her zaman şiirdeki manayı ön plana alan şairin zaman zaman ahengi manaya feda ettiği de görülmektedir.

Şairimizin şiirlerinin ağırlıklı olarak “nefes” ve “dövaz imam”lardan oluştuğuna değinmiştik. Bu şiirlerden on beşi “nefes”, üçü “dövaz imam”, ikisi “maktel”, biri “ayetleme” biri de “safalama”dır.

Haydar Kaim, şiirlerinde ağırlıklı olarak günlük konuşma dilini kullanmaktadır. Bektaşî geleneğini tanıyan ve sürdüren bir şair olduğu için bu kültüre ait terimler şiirlerinde bolca yer bulur. Şair, sayısı fazla olmasa da bir takım arkaik kelimeler de kullanmaktadır: *bıkmak*: doymak, kanmak⁴; *balkımak*: parlamak, parıldat-

4 Şarabu tahurdan içenler bıkar (3/5)

mak⁵; *yağıl*: kırmızı renk⁶; *yuvak [taşı]*: toprak damları yuvaklama işinde kullanılan silindir şeklinde taş⁷; *sal*: tabut.

Haydar Kaim, şiirlerinde ağırlıklı olarak bütün Bektaşîlerin ayrı bir saygı besledikleri Hz. Ali ve Hacı Bektaş-ı Velî ile mürşidi Lütfü Dede (öl. 1982)'den ağırlıklı olarak bahsetmektedir. Haydar Kaim'in şiirlerinde Bektaşîlik ve genel olarak tasavvufla ilgili olanların dışında daha pek çok kavram zikredilmektedir. Şiirlerde geçen tüm kavramlar başta şairin kendi açıklamaları olmak üzere kaynaklardan istifade ile dipnotu şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sebeple şairin vücuda getirmiş olduğu şiirlerin muhtevasına yönelik herhangi bir değerlendirmede bulunulmamıştır.

IV. ŞİİRLERİ

1- Nefes⁸

Şu cihanı var edeni sorarsan
Müminler mürşidi Ali'dir Ali⁹
Çarhı, burcu, arşı, kürsü var eden

5 Balkıtıp nurunu nura karıştı (6/2)

6 Kış ayında yağıl elma bitiren (1/5)

7 Durur yuvaktaki parmağı kanı (5/2)

8 Nefes: Alevî-Bektaşî şairleri tarafından "Âyin-i cem"lerde kendine özgü bir ezgiyle ve saz eşliğinde okunan tasavvufî şiirlere verilen isimdir. Nefesler daha ziyade koşma nazım şekli ve hece ölçüsüyüyle vücuda getirilir. Nefeslerin ezgileri ilahîlere göre halk türkülerine daha yakındır (Aydemir 2004: 500).

9 Hz. Ali, Bektaşîlik ve Alevîlik arasındaki müşterek noktaların en önemlisidir. Bu birbirine yakın, yakın olduğu kadar da bazı noktalarda birbirinden tamamen farklı iki grupta da Hz. Ali'yi Tanrı yerine koyma vardır. [Alevîlik ve Bektaşîliğin benzer ve farklı yönleri için bk. Abdülbâki Gölpınarlı, *Alevî-Bektaşî Nefesleri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1992; Hz. Ali'nin tanımlanması husundaki tartışmalar için bk. Abdurrahman Güzel, "XVI. Yüzyıl Alevî-Bektaşî Edebiyatında Hazret-i Ali Motifi", *2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevîlik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı Cilt 1*, (hazl.: Dr. Filiz Kılıç-Tuncay Bülbül), Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007, s. 11-32]. "Ali-Allahîlik düşüncesini (Güzel 2007: 11-32)" Haydar Kaim'in bu şiirinde de açık bir şekilde görmekteyiz. Hz. Ali'nin Tanrı kabul edilmesini Hz. Muhammed'in Miraç'a yükselmesi orada onun sırrına ermesi ile ilgili menkıbeler açıkça izah etmektedir (Fiğlalı 1994: 247). Çok yaygın olan bu menkıbeyi Haydar Kaim şöyle anlatmaktadır: "Hz. Peygamber Miraç'a yükseldiğinde önüne bir aslan çıkar ve yolunu keser. Gaipen bir ses "parmağındaki hatemi (yüzüğü) o aslanın ağzına at, o gider" der. O zaman Hz. Peygamber "parmağımdaki yüzüğü aslana atacağım ama sesiniz Ali gibi geliyor" der. Orada bulunan aslan "ben Hz. Ali'yi çok sevdiğim için onun sedasıyla konuşuyorum" der. Daha sonra Hz. Peygamber yüzüğü parmağından çıkararak aslana atar. Miraç'ın ertesi günü Hz. Ali, Hz. Muhammed'e "bir ara sen evinde yoktun, nerde idin" diye sorar. Hz. Muhammed de Miraç'a gidip geldiğini ve orada bir aslanla karşılaştığını söyler. Bunun üzerine Hz. Ali koynundan yüzüğü çıkarıp Hz. Peygamber'e verir. Hz. Muhammed "Ya Ali sana Allah diyeceğim ama anadan geldiğini gördüm" der. (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme.)

Müminler mürşidi Ali'dir Ali
Hünkâr Hacı Bektaş Velî'dir Velî

Kaf dağında kasır devî bağlayan¹⁰
 Cennet ırmağında coşup çağlayan
 Cebrail'e perd'altından¹¹ söyleyen
 Müminler mürşidi Ali'dir Ali
Hünkâr Hacı Bektaş Velî'dir Velî

Pîr goca olup Selman'a görünen¹²
 Selman idi nergis gülleri deren
 Yetmiş bin kâfiri dine dönderen
 Müminler mürşidi Ali'dir Ali
Hünkâr Hacı Bektaş Velî'dir Velî

Arslan olup Miraç yolunda duran
 O idi Hayber'in kapusun kıran
 Vurup Zülfikar'la dağları yaran
 Müminler mürşidi Ali'dir Ali
Hünkâr Hacı Bektaş Velî'dir Velî

Ali Haydar'ını dile getiren
 Kış ayında yağıl elma¹³ bitiren

10 Kaf Dağı'nda insanlara eziyet eden bir dev (eşkiya, insan eti yiyen biri) yaşamaktadır. Hz. Ali çocuk yaşta iken o devin ellerini ağaç yapraklarıyla bağlar. Dev yaptığına pişman olur ve kendisinin ellerini bağlayan kişiyi bulmak üzere Mekke'ye gider. Kendisini bağlayan çocuğu arar. Nasıl biri olduğunu sorduklarında alnında "mim duası" olan biriydi der ve Hz. Ali'yi görür görmez tanır. Korkudan Hz. Peygamberin hırkasının altına saklanır. Hz. Ali gelir ve ellerini çözer. O güne kadar her gün bir öküz yiyen dev, Hz. Peygamberin karnını sıvazlamasından sonra yarım ekmele doymaya başlar. (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme.) Burada Hz. Ali'ye atfedilen menkıbenin Hacı Bektaş-ı Velî'nin şahsında yeniden üretildiğini görüyoruz. Bk. Eröz 1990: 224.

11 Perd'altından: Perde altından (ölçü gereği).

12 Selman bir gün yıkanmak için bir göle girer. Bir yılan (ejderha) gelerek elbiselerinin üzerine yatar. Ne kadar uğraşsa da yılanı kaldıramaz. Selam "Ya Hüseyin" diye nida edince yılan gözden kaybolur. Bu arada Selman genç bir çocuk görür. Göldeki nergis güllerinden bir demet yapıp ona bergüzar verir. Bir zaman sonra Hz. Ali, Selman'a başından neler geçtiğini sorar. O da yılan olayı anlatarak genç bir çocuğa bir top nergis gülü verdiğini söyler. Hz. Ali, koltuğundan solmuş nergis güllerini çıkarır ve Selman'a uzatır. Selman, "Ya Ali sana Allah diyeceğim amma anadan geldiğini gördüm" der. (Haydar Kaim 07.02.2008 tarihli görüşme.)

13 Hacı Bektaş-ı Velî'nin yakınında bulunan Sarı İsmail, Hacı Bektaş-ı Velî'nin bazı kerametlerine inanmaz. O yüzden İnkâr Sarı olarak da bilinir. Kadıncık Ana ile Hacı Bektaş-ı Velî hakkında ortaya çıkan söylentiler üzerine Hacı Bektaş-ı Velî, Sarı İsmail'i bir zemheri ayında gezintiye çıkarır. Kendisi bir elma ağacına çıkar ve Sarı İsmail'den ne istediğini sorar. Bu arada Sarı İsmail ağaçtaki Hacı Bektaş-ı Velî'ye bakınca husyelerinden birinin ak diğerinin kırmızı gül olduğunu görür. Durumu anlatan Hacı Bektaş-ı Velî, Kadıncık Ana ile dünyevi bir ilişkisinin olmadığını söylemek

Alıp cenazesin Hakk'a götüren¹⁴
Müminler mürşidi Ali'dir Ali
Hünkâr Hacı Bektaş Velî'dir Velî

2- Nefes

Mürşidin dediği yolda giderken
On iki¹⁵ bahçeli bahçivan gördüm
On iki bahçede on dört¹⁶ gül açtı
Secde ettim onlara yüzüm sürdüm

On iki bahçede kırk da kapı¹⁷ var
Kırmızı yeşilli yedi¹⁸ yapı var
Birin elinde üç¹⁹ de tapu var
Beş²⁰ tane anahtar tapunu gördüm

zorunda kalır. Sarı İsmail'e başka bir şey istiyor musun diye sorar. O da bir elma ver der. Hacı Bektaş-ı Velî, elma ağacını sallayınca ağaçta elma biter. (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme.) Sözlü gelenekte birtakım değişikliklere uğrayan menkıbe için bk. Gölpınarlı 1995: 32.

- 14 Hacı Bektaş-ı Velî, çevresindekilere, hak vaki olduğunda beni yıkayın. Bir deveci gelip naşımı götüreceksin. Yalnız ona kim olduğunu sormayın der. Hacı Bektaş-ı Velî vefat eder. Hünkâr'ın bahsettiği adam yüzü nikaplı bir şekilde gelir. Oradakiler en azından Hünkâr'ın mezarının yerini bilelim diye adamı sıkıştırırlar. Adam nikabını açınca o kişinin de Hacı Bektaş-ı Velî olduğu görülür. (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme.) Burada Hz. Ali'ye atfedilen menkıbenin Hacı Bektaş-ı Velî'nin şahsında yeniden üretilmiş olduğunu görüyoruz. (Hacı Bektaş-ı Velî'nin Sarı İsmail'e vasiyeti hakkında bk. Gölpınarlı 1995: 88)
- 15 Oniki: Bektaşî şiirinde oniki imamı sembolize eder. Oniki imamın isimlerinin geçtiği şiirlerle düvaz imam denir. bk. 83 numaralı dipnotu.
- 16 On dört masum-ı pak: Oniki İmamların küçük yaşta Emeviler tarafından öldürülen çocukları: Aliyelmürteza oğlu Muhammed Ekber, İmam Hasan oğlu Abdullah, İmam Hüseyin oğlu Abdullah, İmam Hüseyin oğlu Kasım, Ali Zeynel-Âbidin oğlu Hüseyin, Ali Zeynel-Âbidin oğlu Kasım, Muhammed-Bakır oğlu Aliyyü'l-eftar, Cafer-i Sadık oğlu Abdullah Asgar, Cafer-i Sadık oğlu Yahya el Hadi, Musa Kazım oğlu Salih, Musa Kazım oğlu Tayyib, Muhammed Taki oğlu Cafer Tahir, Hasan el Askeri oğlu Cafer, Hasan el Askeri oğlu Kasım (Vaktidolu 2007: 453-545).
- 17 Kırk kapı: Tasavvufta dört kapı kırk makam birlikte anılır. Mutasavvıfların insan-ı kâmil olma yolunda kat ettikleri dört kapı (Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat) ve bunların her birine açılan kırk makamı ifade eder. Bu konuda Abdurrahman Güzel'in, Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş-ı Velî, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'da "dört kapı kırk makam" anlayışını karşılaştırmalı olarak veren çalışmasına bakılabilir. (2007: 19-159).
- 18 Alevi-Bektaşî geleneğinde yedi sayısı çok farklı sembolik manalara gelir: 1- Musahip, mürebbi, rehber, mürşit, aşına, çeğildaşı. 2- İki musahip iki de eşleri dört, bir mürebbi bir rehber ve bir mürşit, yedidir (Yılmaz 1948: 43); İmam Cafer-i Sadık Buyruğu'nda yedi cihet (yön) olarak karşımıza çıkar: Vahdet, Hizmet, İradet, İkamet, Selamet, Melâmet, Devlet (Vaktidolu 2007: 258); Bunların dışında üçler (Allah (CC), Hz. Muhammed ve Hz. Ali) ile Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Hatice ve Hz. Fatıma'dan oluşan yedi kişi de yediler olarak bilinir (Yörükân: 1998: 129). Ayrıca yedi ulu ozan olarak bilinen Seyyid Nesîmî, Şah Hatayî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Virânî Abdal, Yemînî Fuzûlî de Alevi-Bektaşîler tarafından saygı duyulan kişiler olarak karşımıza çıkar (Kılıç vd. 2008a: 107-118)
- 19 Üçler: Allah (CC), Hz. Muhammed ve Hz. Ali.
- 20 Beşler: Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin

On yedi²¹ çeşmesi birden akıyor
Üç yüz altmış altı²² bülbül şakıyor
Ucu iki çatal bir gül²³ kokuyor
Mümünler bu gülden dererken gördüm

Dört âlim²⁴ geldi de burda yürüdü
Ellerinde Hak kelamı var idi
Bir atlı süvari bekçi yâr idi
Bir kişi dut ağacı dikerken gördüm²⁵

Bu bahçeye nice köşkler kuruldu
Her birine bir tek güzel verildi
Türlü nev-baharlar burada derildi
Nergis güllerini²⁶ sularken gördüm

Ali Haydar seyrini açığa atar
Bahçede derdiği gevheri satar
Bir akçeye tutulur mu bin katar
Veysel²⁷ katarını yederken gördüm

3- Nefes

Mevla'm sayısızca kandil²⁸ yarattı
Yaratan Allah'tır yapan Ali'dir²⁹

21 On yedi kemerbest: Hz. Ali tarafından beline kuşak bağlanan on yedi kişi: Selman-ı Farisi, Ebu-bekir oğlu Muhammed, Malik Eşder, Yaser oğlu Amer, Veysel Karani, Abuzer Gaffar, haris oğlu Huzeyme, badi-i Hazai oğlu Abdullah, Adil Haris oğlu Abdullah, Ebu Heysemüt Tuhani, Haris Seybani, Ebu Vakkas torunu Utbe, Ebu Huzeyfe oğlu Muhammed, Kamber Ali Sultan, Vezza oğlu Mürtefi, Kays Hamadani oğlu Sa'd, Abbas oğlu Abdullah (Vaktidolu 2007: 454-455).

22 Üç yüz altmış altı: Bir yıl.

23 Hz. Ali'nin kılıcı: Zülfikar.

24 Kitap sahibi dört peygamber: Hz. İsa, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Muhammed.

25 Hacı Bektaş-ı Velî, Hoca Ahmed-i Yesevi'den izin alıp yola düştü. Orada bulunan erenlerden biri, ortada yanan ateşten bir odun alıp Rum ülkesine doğru attı. Rum'daki erenler ve gerçeklerden biri bu odunu tutsun, Türkistan erenlerinin, Rum'a er gönderdikleri, erenlere malum olsun dedi. O odun, dut ağacıydı, Konya'da Emir Cem Sultan'ın halifesi Hak Ahmed Sultan, dutu, Hacı Bektaş-ı Velî Tekkesinin önüne dikti. O ağaç, hâlâ durur, yukarı ucu, yanıktır (Gölpınarlı 1995: 16-17)

26 Bk. 13 numaralı dipnotu.

27 Veysel Karanî: Hz. Peygambere ulaşamayıp Sahabe'ye ulaşanlardır. Hz. Ömer'in halifeliği zamanında Yemen'den Medine'ye gelmiştir. Hz. Ali'nin halifeliği zamanında Siffin'da Muaviye'ye karşı yapılan savaşa katılmış ve burada şehit olmuştur (Gölpınarlı 1992: 394).

28 Kandil: Yıldız.

29 bk. 9 numaralı dipnotu.

Bunlar ile arşâğlayı³⁰ donattı
Cümle kandilleri tutan Ali'dir

On sekiz bin âlem kandilde durdu
Cenneti cehennemi burada kurdu
Her varlıktan ilmi hikmeti sordu
Sorduran Allah'tır soran Ali'dir

Ay ile yıldızı burada kurdu
Dünya ile yıldızlar burada durdu
Cümle ilimleri Kur'ân'da buldu
Bulduran Allah'tır bulan Ali'dir

Cümle kandillerin yolu açıldı
Nurlu ışık âlemlere saçıldı
Her iki cihanda serdar seçildi
Seçen Allah'tır seçilen Ali'dir

Günahsızlar şemsi kamere çıkar
Cehenneme yükün günahlı yıkar
Şarabu tahurdan³¹ içenler bıkar³²
Bıktıran Allah'tır bıkan Ali'dir

Mustafa'nın ruhu cennete aktı
Olanca huriler ayağa kalktı
Fatma Ana nurdan bir kemer taktı
Taktıran Allah'tır takan Ali'dir

İsm-i azam kandillerde var oldu
Ali Haydar imamlara yâr oldu
Ağzalarım her kandilde sır oldu
Sır ettiren Allah eden Ali'dir

4- Nefes

Yine hak nefesi geldi dilime
Hünkâr Hacı Bektaş³³ pîrim aşkına

30 Arşalağ: Arş-ı ala (ölçü gereği) Göğün en yüksek tabakası.

31 Şaraben tahûrâ: Temiz içki. Kur'ân'ı Kerîm 76/21: "...Rableri onlara tertemiz bir içki içirmiştir". (Ateş 1980: 578)

32 Bıkmak: doymak, kanmak.

33 Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî (öl. 669/1271[?]): Horasan erenlerindedir. Horasn'da Nişabur şehrinde doğmuştur. Soyü Hz. Muhammed'e çıkmaktadır. Ahmed-i Yesevî'nin müridi Lokman-ı Peren'de tarafından yetiştirilmiştir. XIII. Yüzyılın başlarında Anadolu'ya gelerek Sulucakarahöyük'e (bu-

Pîrim Balım Sultan³⁴ girdi kalbime
 Hünkâr Hacı Bektaş pirim aşkına
 Çilehane belli onun mekânı³⁵
 Kırklar meydanında³⁶ belli erkânı
 Durur yuvaktaki parmağı³⁷ kanı
 Evladı erkânı yolu aşkına

günkü Hacibektaş ilçesi) yerleşip burada bir zaviye açmıştır. XIII. yüzyıl Selçuklu Anadolu'sunda Babaî hareketinin lideri Baba İlyâs-ı Horasânî'nin çevresine, XIV. yüzyılda Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşuna katkıda bulunmuştur. Hacı Bektaş-ı Velî, bugün tarihî şahsiyetinden ziyade kendi hakkındaki Vilâyet-nâme'nin takdim ettiği şekliyle Alevî-Bektaşî toplulukları arasında pîr (büyük bilge kişi, tarikat kurucusu) olarak kabul edilir ve sevilir (Ocak: 1996: 458).

- 34 Balım Sultan: (Hızır Balı, Balı Sultan) Bektaşîler tarafından ikinci pir olarak tanınır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin kız edindiği Kadıncık Ana'nın (Fatıma Nuriye) oğlu Hızır Lala oğlu Rasul Balı oğlu Yusuf Bala'nın oğlu Mürsel Baba'nın oğludur. [Burada söz konusu olan "nesep evlatlığı" değil "nefes evlatlığı"dır. Kadıncık Ana'nın hamile kalışı ile ilgili şöyle bir anlatı vardır: Hünkâr bir gün abdest alır. Leğende biriken abdest suyuna Hünkâr'ın üç damla kanı karışır. Hünkâr, Kadıncık Ana'ya bu suyu ayak basılmamış bir yere dök der. Kadıncık Ana ayak değmemiş bir yer bulamaz ve tek yer benim karnım diyerek abdest suyunu içer. Böylelikle hamile kalır. Nefes evlatlığı buradan doğmuştur. Bugüne ulaşan "Ulusoylar" da kadıncık Ana'dan gelmekte. Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme] 1516'da vefat etmiştir. Türbesi Hacibektaş'tadır. (Gölpınarlı: 1992: 381) Bektaşî Tarikatı, Balım Sultan tarafından yeniden teşkilatlandırılmıştır. Tarikatın ikinci kurucusu sayılan Balım Sultan, âyin ve erkân itibarıyla bazı yenilikler yapmış, tekkelerin iç teşkilatını daha sıkı ve muntazam bir hale sokmuş, bir tekke mertebesi tesis etmiş ve o zamana kadar daha ziyade köy ve kasabalar civarındaki tekkelerin etrafında, dinî bir taife mahiyetinde inkişaf gösteren bir tarikat teşkilatının bel kemiği mahiyetinde olmak üzere, bir mücerret (evlenmemiş) dervişler teşkilatı vücuda getirmiştir (Eröz 1990: 62). Balım Sultan, mücerretlik erkânı başta olmak üzere Bektaşîlikteki on iki imam kültü ve "Hak-Muhammed-Ali" şeklinde ifade edilen "ulûhiyet" telakisi ile on iki post erkânını düzenleyip bilinen hüviyetine kavuşturan kişi olarak da bilinir (Ocak 1992: 17-18).
- 35 Çilehane: Hacibektaş ilçesinde Arafat dağında bulunan içi oyuk kaya. Bu oyuk kayanın deliğinden geçenlerin günahsız olduklarına inanılır (Noyan 1987: 51).
- 36 Kırklar meydanı: Hacı Bektaş Velî külliyesi içinde bulunan, Âyin-i cemlerin yapıldığı mekândır. Hünkâr'ın sandukasının bulunduğu yerin kapısı bu meydana açılır. Bu mekânda kırkbadak denilen ve kırkları temsil eden bir şamdan bulunur (Haydar Kaim 07.02.2008 tarihli görüşme.). "Kırklar kültü Aleviliğin en temel inançlarından birisi sayılmaktadır. Gerek Sünnîlerdeki ve gerekse Alevilerdeki ibadetin temeli buraya dayanır. Sünnîlere göre 5 vakit namaz Miraç'ta farz kılınmış ve bu Hz. Muhammed'e bildirilmiştir. Alevilere göre de cem törenleri Hz. Muhammed'in Miraç'tan döndükten sonra kırklar adı verilen ruhani bir meclise uğraması ve orada bulunan kişilerle olan ilişki ve konuşmalarına dayanır ve her cem töreni bu olayın bir çeşit anılması, canlandırılması ve ruhsal olarak yeniden yaşanmasıdır (Arslanoğlu 2001: 33-134)".
- 37 Yuvak taşı: Toprak damları düzlemek, sıkıştırmak için kullanılan silindirik taş; loğ; yuvğı. Yuvak taşı ile ilgili şöyle bir anlatı vardır: İnkâr Sarı (Sarî İsmail) bir gün dergâhın damını yuvaklar kenarında Hünkâr oradan geçmektedir. İnkâr Sarı, Hacı Bektaş-ı Velî'yi öldürmek için yuvak taşını damdan aşağı bırakır. Hünkâr parmağıyla taşı havada tutar. Parmağının değdiği yerde bir delik açılır. (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme.) Söz konusu taş, bugün Balım Sultan Türbesi'nin girişinde sağ taraftaki mezarların yanında bulunmaktadır.

Keramete nişan şahittir Beştaş³⁸
 Akpınar³⁹ önünde olurdu tıraş
 Su serptiği yerde kül oldu hep taş
 Muhammet Mustafa kırklar aşkına

Karahöyük'e bir güvercin⁴⁰ geldi
 Gelince ak taşın üstüne kondu
 Gökten yeşil ferman⁴¹ önüne indi
 Darı çeçi susam gülü⁴² aşkına

Pirimin sevgisi kalplere girdi
 Eğri duvara ol sırtını verdi⁴³
 Akpınar'ı akıttı çağladı seldi
 Kara Donlu Can Baba'nın⁴⁴ aşkına

- 38 Beştaş (Mucur'da bulunan bir mevki): Hacı Bektaş-ı Velî bir gün Molla İdris'in yerine öküzleri gütmeye gider. İdris'in kardeşi Saru da öküzlerini getirip sürüye katar. Hacı Bektaş-ı Velî "ben senin öküzlerini gütmem. Kurt yerse, bir zarara uğrarsa benden değil" der. Buna rağmen Saru, öküzlerini bırakıp gider. Bunun üzerine Hünkâr, Beştaş'ı şahit tutarak ihtiyaç hâsıl olunca tanıklık edin der. Saru'nun öküzlerini kurt yer. Saru, Hünkâr'dan öküzlerini ödemesini ister. Hünkâr da kendisine, öküzlere bir şey olursa sorumluluk kabul etmeyeceğini söylediğini tekrar eder. Saru, inkâr edince Hünkâr benim şahitlerim var diyerek halkı toplayıp Beştaşların bulunduğu yere götürür. Beştaş, Hünkâr'ın sözüne tanıklık eder (Gölpınarlı 1995: 31-32).
- 39 Akpınar: Hünkâr, Sulucakarahöyük'te bir tepenin eteğinde otururken ak pınarım, ak pınarım, ak pınarım der. Üçüncü deyişinde bir tatlı, bir berrak su yerden fişkırmaya başlar, avuç avuç su alır bir kayaya serper, serptikçe de kayadan buram buram buğu çıkar. Hikmetini soran Sarı İsmail'e bu pınar der. Horasan'dan geldi; orda bizimle yürürdü ne vakit ihtiyacımız olsa hizmetimize gelirdi. Can Baba'yı kazanda kaynatıyorlar, terlemesini diye su serpiyorum (Gölpınarlı 1995: XIX).
- 40 Güvercin: Hacı Bektaş-ı Velî'nin Horasan'dan Anadolu'ya geldiğinde Sulucakarahöyük'te güvercin donunda görünmüştür (Gölpınarlı 1995: 18-19).
- 41 Yeşil ferman: Hacı Bektaş-ı Velî Anadolu'ya geldiğinde ondan soyunu, mürşidini ve kimden nasip aldığını sorarlar. ... Mürşidim doksan dokuz bin Türkistan Pirlilerinin ulusu Sultan Hâce Ahmed-i Yesevî'dir. Meşrebim, Muhammed Ali'dendir, nasibim Tanrı'dan. Hünkâr, bu sözleri söyleyince erenler, delil istediler. Hünkâr, Ahmed-i Yesevî'nin verdiği icazet-nameyi çıkarmak isterken bir de baktılar ki gökyüzünden duman gibi bir şey inmede. İne ine Hünkâr'ın önüne geldi. Bu, bir yeşil fermanı. Yeşil sahife üstüne ak yazıyla besmeleden sonra icazeti yazılıydı (Gölpınarlı 1995: 19).
- 42 Darı çeçi (mısır yığı) susam gülü: Hacı Bektaş-ı Velî'nin Horasan pirleri önünde keramet gösterip susam yaprakları üzerine seccadesini salıp namaz kılması ve Horasan pirlilerinin Hacı Bektaş-ı Velî'ye tabi olmaları (Gölpınarlı 1995: 8).
- 43 Eğri duvar: Kadıncık Ana'nın evinin yıkılmak üzere olan duvarının Hacı Bektaş-ı Velî eliyle düzelttiği ve hâlâ yıkılmadan duran ve Bektaşilerce kıyamete kadar yıkılmayacağına inanılan duvarın bulunduğu kutsal oda (Noyan 1987: 51).
- 44 Kara Donlu Can Baba: Hacı Bektaş-ı Velî'nin çağdaşı ve halifelerindendir. Alevi geleneğinde Ağuiçen lakabı ile meşhurdur (Kılıç vd. 2008a: 78). Vilâyet-nâme'de Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Can Baba'yı, Tatar Hanı Kâvus Han'a göndermesi ve Kâvus Han'ın Can Baba'yı denemek için içi suyla doldurulmuş kazana atmasından bahsedilir (Gölpınarlı 1995: 38-43). Can Baba'nın bu kazan olayından kurtuluşu ile ilgili olarak bk. 40 numaralı dipnotu.

Taşı bıçak kesmezdi pirim kesti⁴⁵
Kâfirin boynunu Zülfikar kesti
Dine davet idi Ali'nin kastı
On dört masum on iki'mam⁴⁶ aşkına

Şahın kerametini saydım aşkına
Yediler de yardım eder düşküne
Ali Haydar beŐlerin çıksam köŐküne
On yedi kemerbest üçler aşkına

5- Nefes

Őahın⁴⁷ mekânına seyrana geldim
Mekânında cennet bağı ne güzel
Şahım emr eyledi dilim söyledi
Şahın lütfettiği dili ne güzel

Şahım kucak açıp őahla sarıŐtı
Lâle sümbül goncasına karıştı
Balkıtıp⁴⁸ nurunu nura karıştı
Yüzünde parlayan nuru ne güzel

Fidan dikip bahçesinde yetirdi
Kur'aĐaçta⁴⁹ olgun meyve bitirdi
Elinden tutuğunu Hakk'a getirdi
Hakk'a yetiŐtiĐi eli ne güzel

45 Hıyarık taşı: Salatalık doğramakta kullanılan ve Hacı BakteŐı Velî tarafından bıçakla ikiye bölündüğü rivayet edilen taş. Bugün kırklar meydanında bulunmaktadır. (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme; Gölpinarlı 1995: 34)

46 On ik'imam: on iki imam (ölçü gereği)

47 Burada kastedilen şah, Haydar Kaim'in müşidi Lütfü Dede (Çelebi Lütfü Ulusoy öl. 1982)'dir. Balım Sultan soyundan Mürsel Bali ve Resul Bali torunudur. BektaŐi tarikatı içerisinde kendisine has bir kol oluŐturmaya çalıŐmıştır. Talipleri arasında bu kola "Lütfü Can İhsanı" denmektedir. (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme.) 7, 8 ve 9 numaralı şiirlerde de Lütfü Dede ve tarikat yolundan bahsedilmektedir.

48 Balkımak: Parlamak, parıldamak

49 Kur'ağaçta: Kuru ağaçta (ölçü gereği)

Kevser⁵⁰ sandım testisinin suyunu⁵¹
 Balım Sultan pirden tuttu soyunu
 Şebber'le Şübber⁵²den almış huyunu
 Beğenip seçtiği huyu ne güzel

Yerden göğe direk gördüm boyunu⁵³
 Yusuf kuyusundan çeker suyunu⁵⁴
 Şavkıyla ısıtmış küçük köyünü
 Işıttığı cennet köyü ne güzel

Hakk'a yönelmiş yurdun yönünü
 Ali'mden mi aldın sen bu gönülü
 Sormayın mürşidin soyu ölü mü
 Her vakit sağ kalan soyu ne güzel

Şahın hanesine mihman gelince
 Cennet sandım has bağına girince
Ali Haydar'ına nasip verince
 Şahımın sunduğu dolu ne güzel

50 Kevser (Havz-ı Kevser): Âhrette Hz. Muhammed'in ümmetiyle yanında buluşacağı bildirilen havuz ve nehir. Hadislerde, havzın suyunun süttten beyaz, kardan soğuk, köpükten yumuşak; kokusunun miskten güzel; altın ve gümüşten olan bardak sayısının ise gökteki yıldızlar kadar olduğu; türlü türlü meyveleri olan altın dallı ağacının bulunduğu ve suyundan içenin ebedî olarak susamayacağı; yüzünün ebediyen kararmayacağı bildirilmektedir (Ertürk 1997: 546-459).

51 Lütfü Dede her yıl Muharrem ayında Avanos testilerinden birini su ile doldurup gölge bir yere bırakır, kendisi de başı açık, ayağı çıplak bir şekilde güneşin altına oturur testiye seyredermiş. Bunu, Hz. Hüseyin'in Kerbela'da 17 gün susuz bırakılması hadisesini şahsında yaşatmak için yapmış. (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme.)

52 Şebber u Şübber: Şeber ve Şübeyr / Şibr ve Şibbîr. Harun Peygamberin çocuklarının ismidir. Hz. Muhammed, torunlarının adlarını, bu adların Arapçası olan ve "güzel, güzelcik" anlamlarına gelen "Hasan" ve "Hüseyin" koymuştur (Gölpınarlı 1992: 154). Haydar Cemil Baba'nın bir düvaz imamından iktibas ettiğimiz dörtlüğünde de Şebbîr ü Şebber şeklinde geçmektedir: "*Sevdiğimiz bizim İmâm-ı Ca'fer/ Sevdiğimiz Kâzım Rızâ berâber/ Bu sevginin sırrı Şebbîr ü Şübber/ İmâm-ı Hüseyin severiz cândan* (Kılıç vd. 2008b: 271)."

53 Burada, Hz. Peygamber'in boyu ile ilgili anlatılan menkıbeye telmih vardır. Hz. Peygamber vefat ettikten sonra Habeşistan'dan birileri gelerek Hz. Peygamber'in sıfatının nasıl olduğunu sorarlar. Herkes farklı şeyler söyler. Hz. Ali, "Hz. Peygamber Fatıma ile nikâhımızı kıydığında ayakları yerde başı semada gördüm." der. Yüzü nasıldır diye sorduklarında "yüzüne baktım, kendimi gördüm." der. (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme.)

54 Lütfü Dede'nin bahçesinde bulunan su kuyusu. (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme.)

6- Nefes

Pir Hacı Bektaş'ta yazılı kayıt
Aslım Balım Sultan dedem Bâli'ye çıkar⁵⁵
Yezid⁵⁶ bir dert eder kalbimi yıkar
Aslım Balım Sultan dedem Bâli'ye çıkar

Günahlı olanın yükünü yıkar
Leblerin balından içenler bıkar
Cemaliyin nuru çerağlar yakar
Aslım Balım Sultan dedem Bâli'ye çıkar

Talip olan talip su olur akar
Zahitler münkürlere⁵⁷ kör olmuş bakar
Dedem nazar kılrsa şu âlem bıkar
Aslım Balım Sultan dedem Bâli'ye çıkar

Taliplerin gözden perdeyi yıkar
Gönlü temiz Hakk'ın katına çıkar
Çeşmim yaşı durmaz çağlayıp akar
Aslım Balım Sultan dedem Bâli'ye çıkar

Ali Haydar özünü hem dâra⁵⁸ çeker
Mürşidini seven hak dili döker

55 bk. 48 numaralı dipnotu.

56 Yezid: Muaviye'nin oğlu. Halifeliğine biat etmeyen Hz. Hüseyin'i Kerbela'da şehit ettiren kişi. Bu olaydan sonra Emevi hükümdarı Yezid ve soyuna karşı derin bir düşmanlık başlamıştır. Yezid, Osmanlı döneminde hem Osmanlıları hem de Alevî-Bektaşî topluluğunun dışında kalıp mezhep kavgası güden Sünnî kesim için kullanılır olmuştur (Öztelli 1985: 265). Yezid sözü, yerine göre anlam kazanır. Pir Ali'den iktibas ettiğimiz dörtlükte "Yezid" kelimesinin Osmanlı yerine kullanıldığını görüyoruz: "*Gazi Mehdi bir gün Urum'a çıkar/ Yezid kal'asını hem burcun yıkar/ Oniki İmam'ın sancağın çeker/ Kırmızı tac ile salınsa gerek* (Gölpınarlı 1992: 94)." Haydar Kaim, şiirlerinde "Yezid" kelimesini, Muaviye'nin oğlu olarak gerçek anlamında kullandığını görüşmelerimizde sıkça vurgulamıştır. (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme.)

57 Münkir: Münkir, inkar eden, kabul etmeyen anlamına gelen bu kelime, Alevî olmayanlar için kullanılır. Pir Sultan Abdal'dan iktibas ettiğimiz ilk dörtlükte münkir, Alevî olmayanlar; ikinci dörtlükte ise doğrudan Sünnî Osmanlı anlamında kullanılmıştır: "*Pir Sultan Abdal'im er haksın er hak/ Münkir olanlardan iraksın irak/ Kurdun işi namert lokmasın yemek/ Hak için adanan kurbana neyler* (Aslanoğlu 2000: 332)"; "*Muhammed Mehdi'nin Hak sancağını/ Çekelim bakalım nic' olur olsun/ Teber çekip münkirlerin kanını/ Dökelim bakalım nic' olur olsun* (Aslanoğlu 2000: 484)."

58 Dâr: Ağaç, sırtık, direk; darağacı, idam sehpası anlamına gelen bu söz; Alevî ve Bektaşîlerde âyin-i cemin yapıldığı yerin ortası, dâr-ı Mansûr, fenâ makamı, canı feda etme sözünün verildiği meydan (Uludağ 2005: 99). Tarikata girecekler burada ikrar verir, kabul edilir; tarikattan olan da bir kusur işlediği zaman burada itiraf ederdi. (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme.) Ayrıca bk. 79 numaralı dipnotu.

Ah eder kalbini yerinden söker
Aslım Balım Sultan dedem Bâli'ye çıkar

7- Nefes

Yüz sürüp eşiğine ihsana geldim
İhsanından bana ihsan etsene
Kalplerden kalbine yol buldu kalbim
İhsanından bana ihsan etsene

Sen köşkü sarayı kalbime kurdun
Fakir de bir sinek eşiğine kondum
Nice kimselerin nasibin verdin
İhsanından bana ihsan etsene

Tutup tığbentimden⁵⁹ dâra getirdin
Kemerbest⁶⁰ bağladın çekip oturttun
Nice kimseleri Hakk'a yetirdin
İhsanından bana ihsan etsene

Hüseyinî⁶¹ gözlerin gözlesem her dem
Bir ihsan eyleyin kudret haznenden
Kul kölen oluyum kapında her dem
İhsanından bana ihsan etsene

Şahın kapısının her an kuluyum
Haznenden yüklendim yükle doluyum
Ayaklar altına turab oluyum
İhsanından bana ihsan etsene

Cömerttir haznende ihsanı gördüm
Yalvaran kuluna getirip verdin
Cennet bahçesinden bir gonca derdin
İhsanından bana ihsan etsene

Söyle dilenmez mi kullar pirinden
Herkes dünyalığını bekler erinden

59 Tığbent: İkrar'a girmeden önce müşhidin usulüne uygun olarak talibin beline üç düğüm atarak bağladığı on iki kat yünden örülmüş ip (Fığlalı 1994: 315).

60 Kemerbest: Kemer bağlamış anlamına gelir. Hz. Ali tarafından beline kuşak bağlanan on yedi kişi kemerbeste olarak geçer. Bk. 22 numaralı dipnotu.

61 Hüseyinî: Hz. Hüseyin'e gönülden bağlı olan demektir. Bu bakımdan her Alevî ve Bektaşî Hüseyinî'dir (Öztelli 1985: 391)

Bir tane koparıp meyve dalından
İhsanından bana ihsan etsene

Batında söylenir ihsanı ismin
Nura gark olmuştur şu senin cismin
Ali Haydar ister isminin kısmın
İhsanından bana ihsan etsene

8-Nefes

Yine alevlendi kalbimde ateş
Siz beni bendine ettiniz kardeş
Zahirde batında buldum ben bir eş
Lütfü İhsanı'm⁶² canım sultanım

Gündüz hayalimde gece düşümde
Himmetine muhtaç kulun peşinde
Kaygusuz Abdal'ın yanı başında
Lütfü İhsanı'm canım sultanım

Almasını bilene nasip dağıtın
Yazılı beratın hazır kâğıdın
Ateşin suyun yok yuyup arıtın
Lütfü İhsanı'm canım sultanım

Düşmanına düşman dostuna dostum
Ali Haydar der ki pirime koştum
Çok günah işledim hanene düştüm
Lütfü İhsanı'm canım sultanım

9- Nefes

Kulların seni hak bilir
Her nesnecikten pak bilir
Yolumuz da Hakk'a varır
Haksızsın⁶³ dedem hak dedem

62 Bektaşî tarikatı içinde Lütfü Dede'nin ortaya koyduğu bir koldur.

63 Alevi-Bektaşî dedelerinin geçimlerini temin etmek üzere birtakım dini ritüellerden (hayırlı 'dua' vermek, bir adamın günahını affetmek, düşkünleri yıkamak, verilen cezayı kaldırmak gibi) sonra aldıkları paraya "hak" veya "niyaz" denmektedir (Yörükân 1998: 254). Günümüzde de dedelerin para karşılığında cem yaptıklarını ifade eden Haydar Kaim, mürşidi Lütfü Dede'nin "hak" almadan 1957'den öldüğü 1982'ye kadar bu işi sürdürdüğünü söylemektedir (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme).

Haksızsın dedem sen haksın
Kulların özünü yaksın
Boynumuza tiğbent taktın
Haksızsın dedem hak dedem

Haktır dedemin durağı
Mümünün cenneti bağı
Cemalimin kiblegahı
Haksızsın dedem hak dedem

Dedem biz seni bildik mi
Yüzünü ayan gördük mü⁶⁴
Söyle sırrına erdik mi
Haksızsın dedem hak dedem

Nerededir bunca varın
Ali Haydar mıdır kulun
Ne kadar haktır bu yolun
Haksızsın dedem hak dedem

Sen âdemsin biz de beşer
Ali Haydar sana düşer
İnanmayan görse şaşar
Haksızsın dedem hak dedem

Hak almazsın derim haksız
Ali Haydar söyler mahsuz
Pişirin ateşsiz yağsız
Haksızsın dedem hak dedem

Nice çiğler pişip taştı
Ali Haydar gördü şaştı
Pişmeyenler yoldan kaştı
Haksızsın dedem hak dedem

Ali Haydar sözüm tamam
Ali'sin dedem el aman
Bilseler ederlerdi iman
Haksızsın dedem hak dedem

64 Bk. 53 numaralı dipnotu.

10- Nefes⁶⁵

Kim bilir ki bizim hallerimizi
Dilimiz kimsece bilinmemiştir⁶⁶
Kement ile bağlı bellerimiz var
Bir kötü halimiz görülmemiştir

Gözümüz kapalı kulağımız yok
Dilimizden hata derilmemiştir
Her dem kapalıdır bizim sırrımız
Sırrımıza bir dem erilmemiştir

Ellerimiz Hak'ta gönlümüz paktır
Ahretimiz aktır dünyamız tahttır
Gel ey zahid sen de çıranı yahtır
Payımız kimseye verilmemiştir

Kin ile kibiri yabana saldık
Ali Haydar ile ummana daldık
Desteyle nergisi Selman'dan aldık⁶⁷
Gülümüz yabandan derilmemiştir

11- Nefes

Gel kardeş bu yolu sen boş zannetme
Bildirmeden bu yol sana taş vurur
Mürşüdün elinden bırakma elin
Derviş olun hırka ile taş vurur

Cümle yoldan kaçan bu yola gelir
Perdeni sıyırır can gözün görür
Bu yoldan kaçanlar arada kalır
Geçersin denizden dere yaş vurur

65 Abdülbaki Gölpınarlı'nın tabiriyle "Kendilerince kendileri"ni anlatan bir şiir. Bektaşîler, kendi yollarını en doğru ve esaslı bir yol sayarlar. On iki tarikatın başı biziz derler. Kendilerini "Güruh-ı Nâcî: kurtulmuş bölük" olarak kabul ederler (Gölpınarlı 1992: 22). 12 ve 13. sıradaki şiirlerde de aynı konu işlenmektedir.

66 Türkiye'de özellikle Alevî zümreleri "kapalı cemiyet" oldukları için kendilerinin dışında hiç kimse Âyin-i cemlere alınmamış ve alınmamaktadır. Sadece çok yakın bilinenler "Koldan Kopan" erkânına alınmışlardır ki, bu da aslında bir âyin değil, bir muhabbet meclisidir (Fığlalı 1994: 328).

67 Bk. 13 numaralı dipnotu.

Dört meleşin kanadına getirir
Seni senden sorar nara götürür
Fidansız aşısız meyve bitirir
Dalların sızlamaz kökün kış vurur

Günahın silinir mürşüd elinden
Ayırırklar has bahçenden gülünden
Bırakırsan Hüseyin'i dilinden
Defterin bir tane kalem üç vurur⁶⁸

Âdem olan ölmez devrâlem⁶⁹ yapar
Kalıptan değişir gözünü kapar⁷⁰
Mürşüdü İhsan'ın nasihat yapar
Gerçek söyler sözün daim başvurur

Ali Haydar sözün burada tamam
Yükselir kıymetin devreder zaman
Gözünle görüp de etmesen iman
Sürüden ayrılan⁷¹ tığın teş vurur⁷²

12- Nefes

Dolaştım dünyayı cümle âlemi
Açılıp solacak gül bulamadım
El ele verip eli de Hakk'a
Şu yola gidecek kul bulamadım

Cümlemizin akli erer her şeye
Biz de ikrar verdik bir ulu pire
Kalp kırarız bu dünyada boş yere
Mürşüdümden gayrı can bulamadım

Kadın erkeğini takmaz bağırır
Sır saklamaz korkmaz âşık çağırır
Her fırsatta aç susuzu doyurur
Hayır dağıtacak el bulamadım

68 Bir yerine üç günah kazanmak.

69 Devrâlem: Devr-i âlem (ölçü gereği).

70 Tenasüh ya da don değiştirme: Bektaşî inancına göre ruh, tekrar gelecektir. Ölüm, kalıp, gömlek değiştirmektir. Ruh kemale ulaşınca Hakk ile Hakk olacaktır. Aslına kavuşacaktır. Bu inanış Hacı Bektaş-ı Velî'nin ölmeden önce söylediği; "Biz ölmeyiz, suret değiştiririz." sözünde de saklıdır (Güzel 2007: 11-32).

71 Cem'den uzaklaşmak.

72 Tığ: Bıçak; Teş vurmak: yaralamak.

Sözlerimi kesip burada kaldım
Haksız işler görüp kaleme aldım
Âdemden beşerden haberin aldım
Bizim yoldan gayrı yol bulamadım

Kahirlenir bazı sitem yazarım
Her Perşembe kuruluyor pazarım⁷³
Gelin kullar şah evinde gezelim
Ali Haydar gibi kul bulamadım

13- Nefes

Bir yolun yolcusu oldum
Dönmem yolumdan yolumdan
Türlü cevahirler buldum
Dönmem yolumdan yolumdan

Tutup kırk pare bölsele
Goncalarımı derseler
Beş vakit zehir verseler
Dönmem yolumdan yolumdan

Yollarımı kollasalar
İp takıp da sallasalar
Cehenneme yollasalar
Dönmem yolumdan yolumdan

Bu yolda bir ışık gördüm
Mürşüdüme ikrar verdim
Ecelim gelmeden öldüm
Dönmem yolumdan yolumdan

Yolculuktan safa buldum
Bahçesinde açıp soldum
Nefsime Azrail oldum
Dönmem yolumdan yolumdan

Yol varıp şehire daldı
Gitmeyip burada kaldı
Yolcusunu mihman aldı
Dönmem yolumdan yolumdan

73 Her perşembe günü yapılan cem.

Bu şehirde seyyah oldum
Sırlarını ayan buldum
Nefs kapısına nail oldum
Dönmem yolundan yolundan

Güzelleri⁷⁴ hep kanatlı
Kâtipleri allı şallı
Kantarcısı yeşil donlu⁷⁵
Dönmem yolundan yolundan

Hakiminde⁷⁶ çatal kalem⁷⁷
Gezdim şehri gördüm tamam
Ali Haydar söyler kalam
Dönmem yolundan yolundan

14- Nefes⁷⁸

Hanenize mihman geldim
Yerimiz çok dar dediler
Yolunuzdan haber sordum
Gir içeri gör dediler

Gönlümden pazarlar kurdum
Ayaküstü dâra durdum⁷⁹
Dört bir yana bakıp gördüm
Gözün görmez kör dediler

Meydana bir sofraya indi
Lokmalar üstüne kondu
Bir yeşil el dolu sundu⁸⁰
Bir de şuna ver dediler

74 Melek.

75 Alevî-Bektaşî inancına göre Sırat Köprüsü'nün başında kurulacak olan Mizan Terazisi'ni Hz. Hasan tartacaktır (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme).

76 Hakim: Hz. Ali.

77 Çatal kalem: Zülfikar

78 Haydar Kaim'in ikrar aldıktan sonraki duygularını dile getirdiği şiiri.

79 Dâra durmak: Cemde dede huzurunda duruş şeklinin adıdır. Dârda sağ ayak başparmağı sol ayak başparmağının üzerine getirilerek ayakta durulur. Buna makam-ı kulleteyn de denir. El ve kolların duruş şekline göre, "Mansur, Fatıma, Nesimi, Fazlı, Çengel Dârı" gibi çeşitleri vardır. (Kılıç vd. 2008a: 102)

80 İnanışa göre Hz. Peygamber, Miraç'ın sonunda Tanrı'nın huzurundan ayrılırken, Tanrı ona torunları Hasan ile Hüseyin'e götürmesi için bir avuç üzüm verir. Selman da oralarda dolaşmaktadır. Hz. Peygamber'den bir üzüm ister ve o da ona verir. Hz. Peygamber yolda kendilerine "kırklar" diyen bir topluluğa rastlar. ... Selman da kırklardan biridir. Kırklarla Hz. Peygamber sohbet ederken görülmeyen bir el, Selman'ın elindeki üzüm tanesini ezer. Bu üzüm suyunu kırklardan biri içer hepsi birden sarhoş olur (Fığlalı 1994: 248).

Hep sofraya nuş⁸¹ oldular
Kaynayıp da aş oldular
Kanatlanıp kuş oldular⁸²
Sırrımızı gör dediler

Seccadesini gösterdi
Karanlıkları nur etti
Pirim gelip kul istedi
*Al'Haydar'*ı ver dediler

15- Dövazımam⁸³

Dünya cansız iken cihan su iken
Kudretinden bir nur yarattı Allah
Ol nurla bezendi cümle kâinat
Onu da Âdem'e verdi bir Allah

Ol nur Şit ile İdris'e geçti
Âdemler içinde hem Nuh'u seçti
Halil İbrahim'le dünyadan göçtü
İsmail, İsa'da göründü bu nur

Mührü Süleyman'da nurlar göründü
Kenan ile Yakup nura büründü
Yakup, Yusuf diye yere süründü
Yusuf Peygamber'de göründü bu nur

Gökyüzünden ol nur doğdu dolandı
Abdülmüttalip'te taksim kılındı
Bir parça Ebu Talip'e verildi
Muhammet Ali'de göründü bu nur

81 Nuş olmak: başına toplanmak, birikmek.

82 Kanatlanıp kuş olmak: Semah dönmek.

83 Dövaz İmam: Oniki imamın adının anılarak onların özelliklerinin açıklanması ve Bektaşî geleneğindeki yerlerinin belirtilmesiyle oluşturulan şiirlerdir. Oniki imam sırasıyla şu kişilerden oluşur: Hz. Ali (598-661), Hz. Hasan (625-669), Hz. Hüseyin (626-680), İmam Zeyne'l Abidin (659-612), Muhammed Bâkır (676-735), Caferü's-Sadık (699-765), Musa Kazım (745-799), Ali Rıza (765-818), Muhammed Taki (811-835), Ali Naki (828-868), Hasanü'l-Askerî (846-873), Muhammed Mehdî (869-) (Kaya 2007: 280). Tenasüh inancı özellikle Babağan kolundaki Bektaşîlerde tasavvufu zenginleştirilmiş esaslı bir akide şekline almıştır. Bu şiirde de görüldüğü üzere Tanrı kudretinden bir nur yaratmıştır. O nur ilk önce Hz. Âdem'de görülür. Şiirdeki sırasıyla Şit, İdris, Nuh, İbrahim, İsmail, İsa, Süleyman, Yakup ve Yusuf peygamberlerde görülerek Abdülmüttalib'e geçer. Oradan Hz. Peygamber ve Hz. Ali'de tekrar ortaya çıkar. Daha sonra Hz. Hasan ve Hüseyin vasıtasıyla oniki imamda devam eder. Mehdî ile mağarada sır olduktan sonra Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî'de tekrar zuhur eder.

Hatice, Fatıma onda nur oldu
Ol nur Muhammet Ali'de sır oldu
Ali, Fatıma'yla geldi bir oldu
Hasan, Hüseyin'den göründü bu nur

Zeynel'de zindanda nura boyandı
İmam Bâkır, Cafer nurdan uyandı
Musa-yı Kazım da nura bulandı
Muhammet Ali'den göründü bu nur

İmam Rıza nurdan bir dolu içti
Taki ve Naki gönlümü deşti
Hasanü'l-Askeri nur ile göçtü
Muhammet Ali'de göründü bu nur

Mehdî mağarada nurla sır oldu⁸⁴
Hacı Bektaş Velî nesli gül oldu
Pirim Balım Sultan nurla bil'oldu
Hünkâr Hac[ı]Bektaş'ta göründü bu nur

Canım Lütfü Dede'm sözlerin nurdur
Aslın Ehl-i Beyit cennette güldür
Ali Haydar'ın da kapında kuldur
Aslın Pir Bektaş'ta göründü bu nur

16- DÜVAZIMAM

Hasta olup yataklara düşene
Devreyleyip şu âlemden göçene
Anda ecel şerbetini içene
Şefaât kıl ya Muhammet ya Ali

Can kuşu da kafesinden uçana
İmam Hasan'ın dolusun içene
Şah Hüseyin gibi serden geçene
Şefaât kıl ya Muhammet ya Ali

84 Mehdî: Hz. Peygamberin hadislerinde adı geçen ve dünyanın son zamanlarında ortaya çıkıp doğru inancı ve adaleti yeryüzüne hâkim kılacağına inanılan kurtarıcı (Sarıçioğlu 2003: 369-371). Alevî-Bektaşîlere göre 869/870'te doğan Muhammed, babasının ölümünden sonra gizlenmiş, bu gizlilik 920 yılına kadar sürmüştür. Bu süre içerisinde, birbiri ardınca dört kişi, İmam'la Şîa arasında elçilik etmiş, 920'de son elçinin ölümünden sonra büyük gizlilik devri (gaybet-i Kübrâ) başlamıştır ve bu devrin sonunu ancak Tanrı bilir (Gölpınarlı 1992: 46).

Cenazesi teneşire çıkana
Yükünü İmam Zeynel'e yıkana
Yolları İmam Bâkır'a çıkana
Şefaât kıl ya Muhammet ya Ali

Kefene sarılıp sala⁸⁵ binene
Salınarak musallaya inene
İmam Cafer önünde diz gelene
Şefaât kıl ya Muhammet ya Ali

Cenazesi kabirine inene
Sorgu meleğine sual verene
İmam Cafer önünde diz gelene
Şefaât kıl ya Muhammet ya Ali

Günahı olup cehenneme girene
Ayn-i cemi⁸⁶ Hak gözüyle görene
İmam Rıza'ya da ikrar verene
Şefaât kıl ya Muhammet ya Ali

Günahlı olup da azap çekene
Taki ve Naki'ye sevgi ekene
Hasanü'l-Asker'e nefes dökene
Şefaât kıl ya Muhammet ya Ali

Mehdî'yle mağrada sıra gidene
Şahım Ali gibi gaza edene
Ali Haydar Hak yoluna giderse
Şefaât kıl ya Muhammet ya Ali

85 Sal: Tabut.

86 Ayn-ı cem: Âyin-i cem (ölçü gereği). Alevilik ve Bektaşılıkta temel dini âyin cemdir. Cem, toplanmak, topluluk, toplantı ve cemiyet anlamına gelir. Âyin ise Farsça bir kelime olup âdet, görenek, kanun, töre karşılığıdır. Aynı zamanda usul ve ibadet tarzı anlamına da gelir. Cem âyini ise toplantı töresi, cem âdeti, cem töreni, bir araya gelme yolu anlamına gelir. Tasavvufta cem, yaratılmışları görerek Hakkı görmek demektir (Arslanoğlu 2001: 33-134). Yörelere ve bağlı bulunan ocaklara göre bazı farklılıklar arz etse de "on iki hizmet" adı verilen ritüellerin toplamından oluşmaktadır: "Çerağ (delil), kurban, saka suyu, saki hizmeti, tevhid, miraçlama, semah, lokma, el suyu, çar (süpürge) (Kılıç vd. 2008a: 94); Kapıcı, yoklamacı, çırağçı, niyazci, süpürgeci, saki, aşçı, zakir, haberci, nöbetçi, Selman (Eröz 1990: 136)".

17- D vazimam⁸⁷

Muhammet Ali'ye baştan sal vat
 Bu devirde mürşüt Lütfü Dede'm var
 Balım Sultan Mürsel Bali s lb nden
 M rş t arar isen Lütfü Dede'm var⁸⁸

Balı́m Sultan zuhur etti Hünkâr'dan⁸⁹
 Pirin mucizesi görüldü ondan
 Pirim sürüp geldi Mehdî zamandan
 Gayıp arar isen canım Mehdî var

Hasan 'l-Askerî bizim ordumuz
 İ́mam Naki, Taki mek n yurdumuz
 İ́mam Rıza'da da kaldı derdimiz
 Dertli ararsan Musa-yı Kâzım var

Mezhebimiz İ́mam Cafer'den seştik
 İ́mamı Bâkır'ın yolundan geştik
 Zeyne'l-Abidin'le mekânı seştik
 Mek n arar isen Zeyne'l-ab  var

Şahım Hüseyin'e kanımı saşsam
 İ́mam Hasan'ın dolusunu işsem
 İ́lla Zülfikar'ın altından geşsem
 Serdar arar isen şahım Ali var

Hatice Fatma'nın d rından kalman
 Şehriban Ana'nın yolundan kalman
 Sizi g ld renin yanına varman
 Şefaât ararsan Mustafa'da var

 çler beşler onikiler yediler
 On yedi kemerbest on dört dediler
Ali Haydar'a da nasip verdiler
 Nasibini istersen bir Allah'ta var

87 Bu D vaz İ́mam'da on iki imam, Mehdî'den başlanmak suretiyle aŐağıdan yukarıya doğru sıralanmıŐtır. Oniki imamın sırası işin bk. 83 numaralı dipnotu.

88 Bk. 48 numaralı dipnotu.

89 Hünkâr: Tanrı, hâkim, hükümdar,  mir, efendi, sahip, bey gibi anlamları olan hud vendig r kelimesinin kısaltılmıŐ Őeklidir. Osmanlı döneminde sadece padiŐahlara verilen bir unvandı. PadiŐahların dışında saygı ifadesi olarak Hacı Bektaş-ı Velî ve Mevlana işin de kullanılmıştır. Günümüzde ise "hünkâr" sözü doğrudan Hacı Bektaş-ı Velî'yi çaęrıŐtırır duruma gelmiştir.

18-Maktel⁹⁰

Kerbela şehrine varsam
Mazlum Hüseyin'i sorsam
Ol Fırat'tan haber alsam
Desem lebbeyik⁹¹ ya Ali
Hünkâr Hacı Bektaş Velî

Nerde olur gerçek hacı
Dört kapı başımın tacı
Mürşüdüm dertler ilacı
Desem lebbeyik ya Ali
Hünkâr Hacı Bektaş Velî

Necef'te bir arslan yatar⁹²
Eli çatal kılıç tutar
Kafirin bağrına batar
Desem lebbeyik ya Ali
Hünkâr Hacı Bektaş Velî

Hür Şehid'in kanı akar⁹³
Ali Haydar'ını yakar
Cümle âlem yeşil takar
Desem lebbeyik ya Ali
Hünkâr Hacı Bektaş Velî

19- Maktel

Perşembe günleri gülbenk⁹⁴ çekilir
Gülbengi çekilen şahım Hüseyin

90 Maktel: Katledilen, öldürülen yer anlamına gelir. Alevî-Bektaşî edebiyatında ise bir terim olarak Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesiyle ilgili olarak yazılan manzum ve mensur eserlerin genel isimdir (Güzel 2004: 658). Mersiye ve ağıt karşılığı kullanılır.

91 Lebbeyik: Lebbeyk (ölçü gereği). "Lebbeyk Allâhümme lebbeyk: Allah'ım emret, emrine hazırım (Yılmaz 1992: 109); Davetine sözüm ve özümle geldim Allah'ım, emrin baş üstüne (Karaman vd. t.siz)" manasında kullanılan bir tabirdir. Haccın rükünlerinden olan bu söze "telbiye" denir (Söğüt 2000:539-542).

92 Necef: Hz. Ali'nin mezarının bulunduğu yer.

93 Hür Şehid: (el-Hucr b. Yezid) Kerbela savaşında Yezid taraftarı olup Hz. Hüseyin'in tarafına geçip şehit edilen kişi. (Fığlalı 1994: 67)

94 Gülbek (Gülbank): Farsça'da gül sesi, coşkulu bir şekilde yüksek sesle bağırma, savaş esnasında askerlerin attığı nara, bülbül sesi, müjde anlamlarına gelir. Gülbekler, yapılacak işin hayırlı, uğurlu olması veya sağlık, esenlik, başarı dileğiyle ve kalıplaşmış bir ifade tarzıyla Allah'a yalvarıp yakarmayı dile getiren dua metinleridir. Gülbek metinleri genellikle Türkçedir. Bektaşilikte hemen her tören için ayrı gülbekler tertip edilmiştir. İkrar, aşure, nevrüz, çerağ, ad koyma, sünnet, lokma erkânı, sofrası, gasil, cenaze, defin gülbekleri bunların belli başlılarıdır. (Uzun 1996: 233)

Müminlere matem acıs'ekilir⁹⁵
Matemini çektiğim şahım Hüseyin

Kerbela çölünde cenge girişen
Çağırınca imdadıma erişen
Her su içtiğimde gözüme tüten
Hakk'a yetiştiren şahım Hüseyin

Muhammet Ali'de gördüm huyunu
Cennette gezdirdi nurdan boyunu
On iki imamdan tutmuş soyunu
Soyu için şehit düşen Hüseyin

Bir damla su için hasiret giden
Mülcan⁹⁶ idi türlü cefalar eden
Her su içtiğimde gözümde tüten
Susuz şehit düşen canım Hüseyin

Ölecene⁹⁷ dertlerin beni yakar
Körpe kuzuların su diye bakar
Yara sende kanların benden akar
Yaraları bende kalan Hüseyin

Yaraların yüreğimde sızılar
Su diye ağlaşır körpe kuzular
Gönülcüğüm Fırat nehrin arzular
Su içmeden şehit olan Hüseyin

Al'Ekber'e⁹⁸ su yerine ok attılar
Mazlum Kasım'ı⁹⁹ kırk pare ettiler
Celal Abbas'ın¹⁰⁰ katline yettiler
Bu dertlere giriftarım Hüseyin

Zeynep Ana¹⁰¹ karaları bağladı
Sakine Kız¹⁰² babam diye ağladı

95 Acıs'ekilir: Acısı ekilir (ölçü gereği)

96 Mülcan: (İbn-i Mülcem) Hz. Hüseyin'i şehit eden kişi.

97 Ölecene: ölene kadar.

98 Al'Ekber: Ali Ekber (ölçü gereği). Hz. Hüseyin'in oğlu.

99 Mazlum Kasım: Hz. Hüseyin'e su getirmek için giden ancak oklanarak öldürülen bir asker.

100 Celal Abbas: Hz. Hüseyin'in oğlu.

101 Zeynep Ana: Hz. Hüseyin'in kız kardeşi.

102 Sakine Kız: Hz. Hüseyin'in kızı.

Şehriban Ana¹⁰³ karalar bağladı
Pare pare bölünenim Hüseyin
Kerbela şehidi atından düştü
Atı dayanmayıp çadıra kaçtı
Vardığı an gözünden kanlar saçtı
Kanlarını çeşme kılan Hüseyin
Kâfirler çadırın yolunu tuttular
Cümle çadırları yağma ettiler
Celal Abbas'ın katline yettiler
Kalbimi otlara salan Hüseyin
Şehriban'na¹⁰⁴, Zeynep deveye bindi
Asuman ah etti yerlere indi
Şam'da ol Yezid'e lanetler kıldı
Yezidlere lanet kılan Hüseyin
Ol Yezid kudurup durmayıp azdı
Şahın mezarını masumlar kazdı
Kulun *Ali Haydar* mersiye yazdı
Cellâtlar elinde kalan Hüseyin

20-Maktel

Matem ayı Ehl-i Beyt'in yas günü
Benim yaram yaralardan derindir
İmam Hasan içti yeşil doluyu¹⁰⁵
Benim yaram yaralardan derindir
Küfe halkı Hüseyin'i istedi
Zalim Yezid kahpeliğin gösterdi
Fırat boylarına askeri döktü
Benim yaram yaralardan derindir
Al'Ekber'in¹⁰⁶ ağzına oklar düştü
Al kırmızı kanı havaya uçtu
Melekler ah çekti dünya ağlaştı
Benim yaram yaralardan derindir

103 Şehriban Ana: Hz. Hüseyin'in eşi.

104 Şehriban'na: Şehriban Ana (ölçü gereği).

105 Hz. Hasan'ın, Yezid b. Muaviye ile evlendirilmek vaadiyle kandırılan karısı Ca'de binti Eş'aş b. Kays tarafından zehirlenerek (6 Nisan 669) öldürülmesi. (Fığlalı 1994: 258)

106 Al'Ekber: Ali Ekber (ölçü gereği)

Münafıklar Şah Hüseyin'i kestiler
Kanlı başını mızraklar astılar
Askerler ağlaşıp hepsi coştular
Benim yaram yaralardan derindir

Fatma ana saçlarını yoluyor
Yezid seni hep mahlûkat kınıyor
Ali Haydar sizin için yanıyor
Benim yaram yaralardan derindir

21- Safalama¹⁰⁷

Şükür yine maksudıma kavuştum
Pirin huzuruna safa geldiniz
Ehl-i Beyit¹⁰⁸ için ikrar verenler
Pirim mihmanları siz hoş geldiniz

Safa geldiniz pirim hanesine
Kanmayıp münkürün efsanesine
İkrar verip Hakk'ın bir tanesine
Pirim kuzuları siz hoş geldiniz

Cümle âşiksınız mürşüt soyuna
Bürünerek daim Hakk'ın nuruna
Hakk'ı zikir etmeye mürşüt evine
Pirim bendeleri siz hoş geldiniz

Kevser ırmağından içip kanmaya
Ehl-i Beyt'in derdi ile yanmaya
Ayn-ı cem'de¹⁰⁹ aşk muhabbet yapmaya
Piri arzu edenler hoş geldiniz

İki cihan için nasip almaya
Muhabbetle aşktan bade dolmaya
Ali Haydar pirem kul olmaya
Pirim bendeleri siz hoş geldiniz

107 Safalama: Âşık fasıllarında, âşıkların seyircileri selamladığı ve onlara “hoş geldiniz”, “merhaba”, “safa geldiniz” gibi rediflere bağlı ayaklarla deyişler söylediği fasla giriş bölümüdür (Kaya 2007: 82). Bektaşilikte ise safalama, ceme katılan misafirler için söylenir.

108 Ehl-i Beyt: Kısaca “ev halkı” demektir. Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşur.

109 Ayn-ı cem: Âyin-i Cem (ölçü gereği)

22- Ayetleme¹¹⁰

Bismillahirrahmanirrahim

Yolu gördüm ben bu yola giderim
“Kulhüvallahü” okurlar bu yolda
Çürük çarık hep dışarı edilir
Tek bir gülden kokluyorlar bu yolda

“Ehad Allahu” diye derilirler
İman alıp cümle ikrar verirler
Kendi kusurunu kendin görürler
Cümlemizi yokluyorlar bu yolda

“Hüssamet”le ve “lemyelid” fikrimiz
Hakk’a ayan olur her an zikrimiz
Kefene sarılıp günah döktünüz¹¹¹
Münkürleri okluyorlar bu yolda

“Velem yulet velemye”den anarız
Mürşüdün elinden içer kanarız
Anlayana açık durur manamız
Yaş olanı yakmıyorlar bu yolda

“Kullehu”dur kalbimizde yer eden
“Kufuven ahed” gözümüzü gör eden
Al’Haydar’ı hanesine kul eden
Kem göz ile bakmıyorlar bu yolda

110 Ayetleme: Kur’ân’daki surelerin ayet ayet hatta kelime kelime ele alınıp bunların inanç ve düşünce ile birleştirildiği, yorumlandığı şiir türü (Kaya 2007: 124). Bu şiir, İhlâs suresinin bir çeşit açıklamasıdır. İhlâs Suresi’nin meali şöyledir: “De ki: O, Allah birdir; Allah Sameddir (her şey varlığını ve bekasını O’na borçludur. Her şey O’na muhtaçtır. O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Her şeyin başvuracağı, yardım dileyeceği tek varlık O’dur); Kendisi doğurmamıştır ve (başkası tarafından) doğrulmamıştır; Hiçbir şey O’nun dengi olmamıştır (Ateş 1980: 604).”

111 Taç tekberi: Yılda bir defa mürşidin dizine başını koyup üzerine bir beyaz örtü kapatılan talibin bir yıl boyunca yaptıklarından sorgulanmasıdır. Ölmeden önce ölmek anlamına gelir. Taç tekberi yapılmış olan kişinin abdesti alınmış namazı kılınmış kabul edilir (Haydar Kaim 07. 02. 2008 tarihli görüşme).

23-Hasretlik Şiiri¹¹²

Gözümün nurusun kalbimin içi
Damarımın kanı kolumun gücü
Senin hasretliğin bilsen ne acı
Gönlümün sultanı neredesin sen

Sen gideli güneş bile doğmuyor
Uzuyor geceler sabah olmuyor
Her kime rastlasam seni soruyor
Gönlümün sultanı neredesin sen

Sen benim dünyada tek varlığımsın
Dünyada dinim Ahret imanımsın
Cesedim içinde tatlı canımsın
Gönlümün sultanı neredesin sen

Oğlum kızım gelin torun sağ olsun
Sensiz ölür isem yerim dar olsun
Yalan söylüyorsam gözüm kör olsun
Gönlümün sultanı neredesin sen

Ali Haydar sana âşık derinden
Ayırdılar onu Şirin yârinden
Soracağım Bilge ile Aziz'den
Gönlümün sultanı neredesin sen

Haydar Kaim'in Bektaşî geleneği içinde yetişmiş samimi bir Bektaşî olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır. Alevî-Bektaşî geleneği içerisinde ön plana çıkan isimler ve kavramlarla örülü şiirlerinde dile getirdiği duygu ve düşünceler, genel kabullerin dışında değildir. Birçok şiirinde Hz. Ali, Hz. Hasan, Hacı Bektaş-ı Velî ve özellikle müürşidi Lütfü Dede için yazdıklarında büyük bir içtenlik ve heyecan görülmektedir. Sözlü gelenek içerisinde yetişen Haydar Kaim'in şiir dünyasının şekillenmesinde, gençliğinden itibaren içinde bulunduğu ve samimi bir şekilde yaşamaya çalıştığı Bektaşîliğin rolü büyüktür.

Sonuç olarak Haydar Kaim'in şiirlerini Bektaşî geleneğini günümüzde sürdürmeye çalışan samimi bir Bektaşî'nin çabaları olarak görebilir; şairin Bektaşî geleneğinden tevarüs ettiği tarikat kültürünü, şiirlerine başarılı bir şekilde yansıttığını söyleyebiliriz.

¹¹² Haydar Kaim'in dünyevî aşk temasını işleyen tek şiiridir. Haydar Kaim, bu şiiri Hollanda'da çalıştığı sırada eşi Şirin Hanım'a yazmıştır.

KAYNAKLAR

- ASLANOĞLU, İbrahim. (2000). *Pîr Sultan Abdallar*, İstanbul: Can Yayınları.
- ARSLANOĞLU, İbrahim. (2001). "Alevilikte Temel İnanç Unsurları ve Pratikler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 20, s. 33-134.
- ATEŞ, Süleyman. (1980). *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*. Ankara: Kılıç Kitabevi.
- AYDEMİR, Yaşar. (2004). "Nefes", *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Cilt IV, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 500.
- ERÖZ, Mehmet. (1990). *Türkiye'de Alevilik ve Bektâşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERTÜRK, Mustafa. (1997). "Havz-ı Kevser", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 16. İstanbul: DİVANTAŞ, s. 546-549.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi. (1994). *Türkiye'de Alevilik ve Bektâşilik*. İstanbul: Selçuk Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki. (1992). *Alevî-Bektâşî Nefesleri*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki. (1995). *Vilâyet-Nâme / Menâkıb-ı Hümkâr Hacı Bektaş-ı Veli*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- GÜZEL, Abdurrahman. (2004). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜZEL, Abdurrahman. (2007). "Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'da Dört Kapı Kırk Makam". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 41, s. 19-159.
- GÜZEL, Abdurrahman. (2007). "XVI. Yüzyıl Alevi-Bektaşî Edebiyatında Hazret-i Ali Motifi", 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı Cilt 1*, (hzl.: Dr. Filiz Kılıç-Tuncay Bülbül). Ankara: G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, s. 11-32.
- KARAMAN, Hayreddin vd. (tarihsiz). *İmihal I / İman ve İbadetler*, İstanbul: DİVANTAŞ.
- KAYA, Doğan. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KILIÇ, Filiz-KÖKEL Coşkun-BÜLBÜL Tuncay. (2008a). *Ana Hatlarıyla Horasan'dan Anadolu'ya Alevilik ve Bektaşîlik / Erenler, Evliyalar, Ocaklar, Ritüeller ve Tarihî Süreç*. Ankara: G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- KILIÇ, Filiz-KURTOĞLU Orhan-BÜLBÜL Tuncay. (2008b). *Deniz Ali Baba Dergâhu Postnişini Haydar Cemil Baba (Haydarî) ve Şiirleri*, Ankara: G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. (1976). *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*. 3. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- NOYAN, Bedri. (1987). *Bektaşîlik Alevilik Nedir*. 2. bs., Ankara: Doğu Matbaacılık.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1992). "Balım Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 5. İstanbul: DİVANTAŞ, s. 17-18.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1996). "Hacı Bektaş-ı Velî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,

Cilt 14. İstanbul: DİVANTAŞ, s. 455-458.

ÖZTELLİ, Cahit. (1985). *Bektaşî-Alevî Şiirleri Antolojisi / Bektaşî Gülleri*, 2. bs., İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem. (2003). "Mehdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 28. İstanbul: DİVANTAŞ, s. 369-371.

SÖĞÜT, Salim. (2000). "İhram", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 21. İstanbul: DİVANTAŞ, s. 539-542.

ULUDAÇ, Süleyman. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

UZUN, Mehmet. (1996). "Gülbank", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 14. İstanbul: DİVANTAŞ, s. 232-235.

VAKTİDOLU, Adil Ali Atalay. (2007). *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. İstanbul: Can Yayınları.

YILMAZ, A. (1948). *Tahtacılar da Gelenekler*. Ankara: C.H.P. Halkevleri Yayınları.

YILMAZ, Mehmet. (1992). *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözlere (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

YÖRÜKÂN, Yusuf Ziya. (1998). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*. (Eklerle Yayına Hazırlayan: Turhan Yörükân), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.